

ІСТОРІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ІДЕЇ ЄДИНОЇ ЄВРОПИ ДО 1945

Вінницький національний технічний університет

Анотація: проаналізовано розвиток ідей єдиної Європи протягом історії, вказано найважливіші проекти, описано їхні засади та вплив на подальший розвиток євроінтеграції.

Ключові слова: Європейський Союз, «Єдина Європа», «Сполучені Штати Європи», євроінтеграція, європейська єдність.

Abstract: the development of the ideas of a united Europe throughout history is analyzed, the most important projects are outlined, their ideas and the impact on the further development of European integration are described.

Key words: European Union, "United Europe", "United States of Europe", European integration, European unity.

Вступ

Думки про створення міждержавного утворення, яке об'єднало б європейські держави, почали набирати найбільших обертів після Другої світової війни, що зрештою спричинило заснування Європейського Союзу. Проте новітні проекти єдиної Європи ґрунтувалися на довгій історії схожих задумів, які висловлено в різні часи з різною мірою здійсненності.

Результати дослідження

Ідея об'єднати Європу існує здавна, чи не від початку вживання поняття «Європа». Передумови до таких задумів можна поділити на ідейні (цивілізаційний підхід; спільність інститутів, заснованих на античних традиціях) та матеріальні (географічний фактор; ранній розвиток капіталізму; позаєвропейські загрози). Розвиток європейської ідеї можна поділити на три періоди:

1. До XVII ст. – зародження ідеї;
2. II пол. XIX — поч. XX ст. – розвиток проектів;
3. З 1918 року – втілення на практиці [1].

«Європа» як назва культурної сфери стала вживатися за правління Каролінгів як опис католицьких земель (на противагу православним чи мусульманським). У Середньовіччя Європа поступово виробила духовну самоідентифікацію *Respublica Cristiana* — «Християнська республіка» і протиставила її всім народам, позбавленим «Христової благодаті». Трактат «Повернення Святої Землі» (1305 р.) П'єра Дюбуа передбачав створення на європейському континенті «Християнської республіки», щоб встановити та підтримувати мир між християнськими народами Заходу, де вищою владою мала б бути рада володарів. Після падіння Константинополя 1453 року король Богемії Іржі з Подебрад запропонував ідею загальноєвропейського християнського союзу [2]. Ці та інші європейські проекти Середньовіччя зводилися до об'єднання держав для війни з «невірними».

Особливою формою інтеграції стали унії. Польсько-литовська унія (1385 р., 1569 р.), Кальмарська унія (1397 р.), Габсбурзька монархія Карла V є найважливішими прикладами. Проте ці унії були штучними утвореннями й відповідали радше окремим скороминучим цілям, через що вони розпадались іноді з трагічними наслідками. Схожими пізнішими прикладами є багатонаціональні Османська та Австро-Угорська імперії, об'єднання Великої Британії, Німеччини, Італії, стійка консолідація на основі федерації Швейцарії та Нідерландів; проте всі ці об'єднання залишилися локальними.

В епоху Відродження проблема миру набула нового звучання. Конфлікти між державами пояснювалися не божим провидінням, як раніше, а діями керманців, виникла теорія суспільного договору. Гуманісти критикували релігійні війни, проте їхні праці не мали серйозного впливу на політику й дипломатію. Крім того, буржуазія та правителі були зацікавлені в збереженні миру, розвитку торгівлі. У процесі становлення й розвитку європейської ідеї особливе місце належить думкам XVII ст. Вони не будуть сприйняті з усією серйозністю тогочасниками, проте їхні засади використовують в XIX—XX ст.

У 1648 р. ідея Об'єднаної Європи втілилась у Вестфальському трактаті, який уперше визнавав рівноправність всіх європейських держав, установлював колективні заходи безпеки проти можливої агресії та надавав гарантії мирного співіснування [3]. Серед тогочасних прихильників єдиної Європи варто виділити англійського філософа Джона Лока та його «Два трактати про правління» 1689 р.; Вільяма Пенна, важливого діяча англійських колоній в Америці, що 1693 року запропонував створення Європейської Асамблеї з депутатів, які могли б обговорювати і вирішувати суперечки без насильства; французького державного діяча, Максимільяна де Бетюна Сюллі, який у своїй роботі «Великий Проект» виступав за економічну та політичну уніфікацію Європи на основі принципів федералізму, планував «розділити Європу між певною кількістю держав порівну і в такий спосіб, щоб жодна з них не могла б відчуті ні заздрощів, ні страху через володіння чи силу інших».

1728 року французький публіцист Шарль Сен-П'єр висловив ідею створення Європейської ліги 18 суверенних держав зі спільною скарбницею, економічним об'єднанням та без кордонів. Після Американської революції багато визначних діячів обдумували проект «Сполучених Штатів Європи», зокрема француз Марі Жозеф де Лафает та поляк Тадеуш Костюшко.

Наполеон Бонапарт війнами намагався об'єднати Європу на чолі з Францією під гаслами революції. Багато проектів революційних та наполеонівських часів продовжують попередні ідеї про вічний мир. Нове бачення європейської єдності дав філософ-утопіст Клод Анрі де Сен-Сімон. Його проект «реорганізованої» та об'єднаної Європи, радикально відрізнявся від попередніх пропозицій. У геополітичному відношенні його найголовнішою рисою був наголос на потужності модерної технології, транспорту та зв'язку.

Після Віденського конгресу 1815 року традиційна ідея Європи як сукупності національних держав, що утримують рівновагу сил, знову затвердила себе через ідею «Європейського концерту», міжнародного ладу, що зберігався періодичними конгресами «Великих держав». Об'єднання Італії та Німеччини могли стати моделями для всієї Європи, як, наприклад, писав Фріц Фішер. Німецькі автори пропонували концепцію «Серединної Європи (Mitteleuropa)» – об'єднання німецьких та інших держав Центральної Європи.

Після заклику Джузеппе Мадзіні створити федерацію європейських республік 1843 року, Віктор Гюго зробив чи не найвідомішу ранню пропозицію мирного об'єднання, виступивши на мирній конференції 1850 року. Багато інших тодішніх авторів також висловлювали ідеї «Сполучених Штатів Європи», такі задуми були доволі реалістичними, зважаючи на тогочасне врегулювання міжнародних відносин. Але незабаром розпочався новий етап колоніальної експансії, потім Європа розділилася на два блоки, конфлікт між якими став Першою світовою війною.

Після катастрофи Великої війни думки про об'єднану Європу почали ширитися ще більше. Крім того, багато поборників нових ідеологій заснували інтернаціонали, щоб координувати свої дії, як-от Комінтерн, Соціалістичний робітничий інтернаціонал, Зелений інтернаціонал та інші.

Граф Ріхард Ніколас Куденгофе-Калергі заснував у 1923 році Пан'європейський Рух, який у 1926 році провів перший конгрес. Французький політик Арістід Бріан запропонував Лізі Націй у 1929 році концепцію «Федеративної Європи», економічного та митного союзу зі збереженням політичної незалежності. 1930 року французький прем'єр Едуард Ерріо публікує книгу «Сполучені Штати Європи». Польський діяч Юзеф Пілсудський пропонував проект Міжмор'я, партнерського об'єднання держав Східної та Центральної Європи. Багато економістів цього часу показували, що ворожнеча та перегони між державами шкодять усім.

Велика депресія, підйом фашизму й комунізму, падіння демократій, громадянські війни, згодом Друга світова війна позбавили міжвоєнні проекти підтримки.

У 1938 році в Британії засновано Федеральний союз, організацію, яка пізніше обстоювала ідею федерального європейського союзу як мету для повоєнного устрою. У 1941 році угорський прем'єр Пал Телекі, який постійно балансував між Рейхом, що допоміг втілити деякі національні інтереси, та небажанням втягуватись у війну на боці Гітлера, писав своїм друзям в Америці з проханнями про допомогу, щоб встановити федерацію європейських держав, передбачаючи програш Німеччини, повоєнний хаос та неуспіх малих народів Європи, якщо вони й надалі будуть самі за себе.

1943 року німецький міністр закордонних справ Третього Рейху Йоахім фон Ріббентроп пропонував Європейську конфедерацію як частину нацистського «Нового порядку» на окупованих територіях, проте не здобув великої підтримки. Такі ж задуми керівників окупованих територій не здійснилися через поразку Рейху та через те, що ні Гітлер, ні багато інших керівників, як наприклад Геббельс, не погоджувалися на таке. Ці ідеї використовують, щоб нав'язати погляд про зв'язок фашизму та Євросоюзу, проте, як бачимо, ідея об'єднання існувала до нацистів, а також лунала від Черчилля та анти-фашистських рухів. Зокрема впливовим був Альтьєро Спінеллі, автор «Маніфеста Вентотене»,

який написано 1941 року в ув'язненні й поширено серед італійського Опору, пізніше він став програмою Руху за федеральну Європу. Також 1943 року Жан Моне, що входив до складу Національного комітету Вільної Франції, писав, що в Європі не буде миру, якщо не буде створено федерацію європейських держав, бо країни Європи замалі, щоб забезпечити свої народи усім.

У перші повоєнні роки ідеї федералізму та господарського зближення отримали якісно нову базу. У фундамент європейської інтеграції після Другої світової війни лягли, передусім, політичні ідеї неприйняття насилля у міжнародних відносинах і потреба співпраці держав у відбудові знищеного війною господарства. Наслідком впливу нових чинників інтеграції стала відома промова Вінстона Черчилля, тодішнього прем'єра Великобританії, виголошена ним у Цюриху у вересні 1946 р. із пропозицією створення Сполучених Штатів Європи. Зрештою, ці ідеї призвели до створення попередників Євросоюзу, а потім і його самого.

Висновки

Ідея об'єднання європейських держав існує здавна, відколи виникло саме поняття «Європа». Протягом історії виникло багато причин об'єднатися державам Європи. Серед усіх проектів були і ідеалістичні, і реалістичніші. Усі вони зрештою спричинили утворення Європейського Союзу та створення нової єдиної Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Проекти єдиної Європи – Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Проекти_єдиної_Європи
2. Ideas of European unity before 1945 – Wikipedia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Ideas_of_European_unity_before_1945
3. Мельник В. О Проекти об'єднання Європи: ретроспективний аналіз(укр.) // Вісник Дніпропетровського університету. — 2017. — № № 3. — С. 40 — 47. — ISSN 2714 2312 2714.

Дикун Володимир Олегович – студент групи 2КН-17б, Факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: vova190500@gmail.com
Науковий керівник: *Корнієнко Валерій Олександрович* – кандидат історичних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно-політичних наук, академік Української Академії політичних наук, e-mail: valkorney1958@gmail.com.

Volodymyr Dykun - student of 2CS-17b group, Faculty of information technologies and computer engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: vova190500@gmail.com
Scientific supervisor: *Valeriy Alexandrovych Kornienko* – Candidate of historical sciences, Doctor of political sciences, professor, head of the department of social and political sciences, academician of the Ukrainian Academy of Political Sciences, e-mail: valkorney1958@gmail.com.